

УДК 72.04:75 (469)«20»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-3-9>

Юлія ШЕМЕНЬОВА,
 orcid.org/0000-0003-0570-3613
 аспірантка кафедри образотворчого мистецтва
 Інституту мистецтв
 Київського університету імені Бориса Грінченка
 (Київ, Україна) y.shemenova@kubg.edu.ua

МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ МУРАЛ-АРТУ В ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ ПОРТУГАЛІЇ ТА БРАЗИЛІЇ

У статті розглянуто питання вивчення й аналізу творів мурал-арту в містах Португалії та Бразилії як територій, що впродовж свого розвитку мали колоніальний устрій чи були частиною держав, які провадили політику експансії. Наведено огляд наукових праць іноземних учених (Н. Цигіна, Р. Шактер), які висвітлюють історичні відомості становлення світового вуличного мистецтва, розкривають факти, що вплинули на поширення творів мурал-арту на різних континентах. Окреслено електронні ресурси, що транслюють приклади стріт-арттворів у названих країнах. Розглянуто Португалію та Бразилію як держави, що розвиваються в постколоніальних союзах. Проаналізовано історичну пластичність кордонів зазначених територій та культурні впливи держав-сусідів і кочових племен, що століттями населяли згадані землі (фінікійці, карфагеняни, араби та бербери), на становлення португальського та бразильського образотворчого мистецтва.

Відповідно до цього визначено, що провідними в муралах Португалії є зображення з імітацією арабських керамічних плиток «азулежу» та східних мотивів, що вказують на вплив культури однойменних народів на образотворчість місцевих райтерів (Діого Мачадо, псевдо – Add Fuel).

Зауважено, що вуличний простір міст Бразилії рясніє образами з відсилкою до орнаментальних мотивів індіанських племен та африканських народів. Це прослідковується у творчості андеграунд-митців на ймення Nunca, Kobra, Zen Palito & Rimon Guimaraes, Priscilia Amoni, Speto та Criola тощо.

Запропоновано методологічний апарат вивчення муралів у постколоніальному дискурсі. Його основу становлять принципи наукової достовірності та всебічності, генетичний, системний, аксіологічний, соціологічний і функціональний підходи, низка історичних (історико-генетичний, історико-культурний, історико-хронологічний, мікроісторії) та мистецтвознавчих методів (іконографічний і типології).

Ключові слова: мурал-арт, методологія, постколоніальний дискурс, Португалія, Бразилія.

Yuliia SHEMENOVA,
 orcid.org/0000-0003-0570-3613
 Postgraduate Student at the Department of Fine Arts
 Institute of Arts
 of Borys Grinchenko Kyiv University
 (Kyiv, Ukraine) y.shemenova@kubg.edu.ua

METHODOLOGY FOR THE STUDY OF MURAL ART IN THE POSTCOLONIAL DISCOURSE

This article examines the study and analysis of wall painting in the cities of Portugal and Brazil as territories that during their development had a colonial system or were part of the states that pursued a policy of expansion. In particular, a review of scientific works of domestic and foreign scientists (N. Tsygina, R. Shakter), which cover historical information about the formation of world street art, reveal the facts that influenced the spread of wall art on different continents. Electronic resources that broadcast examples of street art works in these countries are outlined. Portugal and Brazil are considered as a country developing in postcolonial alliances. The historical plasticity of the borders of these territories and the cultural influences of neighboring states and nomadic tribes that have inhabited these lands for centuries (Phoenicians, Carthaginians, Arabs and Berbers) on the formation of Portuguese and Brazilian fine arts are analyzed.

Accordingly, it was determined that the leading in the murals of Portugal are images imitating Arabic ceramic tiles “azulejo” and oriental motifs, indicating the influence of the culture of the peoples of the same name on the art of local writers (Diogo Machado, pseudo – Add Fuel).

It is noted that the street space of Brazilian cities is full of images with reference to the ornamental motifs of Indian tribes and African peoples. In particular, it is expanding in the creative communities of artists named Nunca, Kobra, Zen Palito & Rimon Guimaraes, Priscilia Amoni, Speto and Criola.

At the same time, a methodological apparatus for studying frescoes in postcolonial discourse is proposed. It is based on the principle of scientific reliability and comprehensiveness, genetic, systemic, axiological, sociological and functional approaches, a number of historical (historical-genetic, historical-cultural, historical-chronological, microhistory method) and artistic methods (iconographic and typology method).

Key words: mural art, methodology, postcolonial discourse, Portugal, Brazil.

Постановка проблеми. Сучасний мурал-арт (як новий мистецький напрям) набув світового розвитку наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть у Латинській Америці й Європі, зокрема в країнах Західної та Східної Європи. Серед вищезазначених територій у контексті роботи варто вказати на такі держави, як Португалія та Бразилія, адже саме вони формували своє мистецтво під авторитарним впливом держав-сусідів.

Так, нинішній мурал-арт Португалії збагачений етнічними мотивами та різноманітним орнаментом у відтворених художниками сюжетах. Однак наразі викликає труднощі чітке визначення стилістики орнаментики корінних португальців. Для пояснення цієї ситуації варто звернутися до історії розвитку цієї держави, оскільки окреслену країну впродовж її становлення населяли різні етнічні групи, серед яких племена Піренейського півострова та Північної Африки (V–VII ст.), як-от фінікійці, карфагеняни, араби, бербери тощо. Зазнала впливу Португалія і від Іспанії, котра впродовж століть намагалася підкорити сусідню державу. Проте вже у XVI столітті внаслідок нових географічних відкриттів і морських походів Португалія перетворилася на масштабну колоніальну імперію, котра в період 1500–1825 років мала великі колонії в Африці, Азії та Бразилії. Результатом появи колоній у складі Португалії, а також нових торговельних зв'язків стало те, що

держави ввібрала всі культурні та мистецькі надбання Сходу. Звісно, такий вплив супроводжувався появою арабських керамічних плиток «азулежу» і східних мотивів в архітектурі та сюжетах, що відтворюють художники на стінах міських будівель (Anderson, 2000).

У сучасному мурал-арті Португалії наразі переважають біло-блакитні кольори та стінописи, які оздоблюють малюнками з імітацією керамічної глазурованої плитки. Така тенденція прослідковується у творах тамтешнього райтера на псевдо Add Fuel («Overlapanha». Візеу. 2016 р.) (рис. 1).

Новітнє монументальне мистецтво Бразилії впродовж десятиліть формувалося під впливом творчості митців із сусідніх держав, що входили до складу Португальської колоніальної імперії. У цьому контексті варто згадати XV століття, а саме відкриття 1500 року португальською експедицією на чолі з мореплавцем Педру Альварешом Кабралом земель сучасної Бразилії.

Упродовж трьох наступних століть ця територія була населена португальцями і стала важливим експортером декоративних порід деревини, кави, цукрової тростини та золота. Важливим джерелом трудових ресурсів були раби серед поневоленіх індіанців і завезених 1550 року африканців.

1808 року королева Португалії Марія I і принц-регент Жуан VI (разом із королівським сімейством, дворянством і урядом) перемістилися

Рис. 1. Add Fuel. Overlapanha. Візеу. Португалія. 2016 р.

в Ріо-де-Жанейро – адміністративного центру Бразилії. У цьому переїзді брав участь і британський уряд, який отримав привілеї у сфері торгівлі та зберігав їх протягом довгого часу (The New York Times. A Brief History of Brazil, 2019).

Таким чином, можемо зазначити, що культурна спадщина Бразилії зазнала впливу від Португалії, Великої Британії, країн Африки й Азії тощо, тому може розглядатися як постколоніальна.

У такій перспективі тема взаємозв'язку мистецтва та культури держав-сусідів стала основою у сюжетах стінописів на міських будівлях Ріо-де-Жанейро. Митці, що працюють під псевдо Nunka, Zen Palito & Rimon Guimaraes (Cosmic Boys), Priscila Amoni, Speto, Cobra та Criola, використовують у своїх творах етнічні орнаментальні мотиви індіанських племен і африканських народів (Мурал Nunka в Оахаці, 2000-ні рр.) (Our list made only by Brazilian Street Artist, 2019).

Аналіз досліджень. Незважаючи на стихійну появу муралів, їх теоретичне осмислення як нового художнього та культурного феномену почали висвітлювати порівняно недавно. Так, мистецтвознавець Н. Цигіна у дисертаційному дослідженні «Вуличне мистецтво в контексті сучасної візуальної культури» досліджує вуличні стінописи другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Вона аналізує візуальне мистецтво Заходу й особливості творчого методу художників, що працюють у цій сфері. У зазначеній праці розглядається еволюція графіті від настінних розписів у Помпеях та Єгипті, стріт-арту 1960-х років до муралів ХХІ століття (Цигіна, 2019).

Британський антрополог, експерт з урбаністичного мистецтва Р. Шактер у праці «Світовий атлас вуличного мистецтва і графіті» розкриває етнокультурні особливості муралів, створених на різних континентах. У згаданій монографії дослідник висвітлює історичний розвиток вуличного мистецтва у світовому географічному контексті й аналізує творчість андеграунд-художників, спрямовуючи увагу на світові мистецькі стилі та художні школи. У цьому контексті представлено творчість понад 100 відомих митців, які працюють у публічному просторі Північної Америки, Європи, Австралії й Африки, як-от Свун (Swoon), Неузз (Neuzz), Інтересні Казки (Interesni Kazki), Кейлеб Нілон (Caleb Neelon), Клеменс Бер (Clemens Behr), Нунка (Nunka), Ос Гемеос (Os Gemeos), Вілс (Vhils) тощо (Шактер, 2018).

Щодо особливостей стріт-арту в містах Португалії та Бразилії, то більшість інформації про це окреслено в інтернет-джерелах, як-от «Street Art

Brazil», «Visit Portugal», «The Culture Trip» (Street Art Brazil, 2019; Visit Portugal, 2019; The Culture Trip, 2019). Утім ці онлайн-ресурси висвітлюють лише загальну інформацію щодо стріт-артоб'єктів у зазначених країнах. Подібні мають на меті привернути увагу туристів до вуличного мистецтва названих держав.

Мета статті – визначити методологічний апарат вивчення муралів у постколоніальному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Із постколоніального погляду історична пластичність португальських кордонів не має принципового значення й якісно не вирізняє їх серед будь-яких інших колоніальних імперій. Відповідно до цього виокремлюємо два погляди на постколоніальний розвиток вищезазначених держав. Перший погляд транслює позитивний вплив колоній у складі Португалії на різноманіття мистецьких технологій та образів у муралах, створених на території країни. Другий – негативний, оскільки в результаті різностороннього впливу та насадження різних культур на території сучасної Португалії та Бразилії мистецтво зазначених держав зазнало взаємного впливу на власну національну ідентичність і нині виглядає хаотично.

Отож, для якісного вивчення цього мистецького явища варто чітко охарактеризувати методологічний апарат. Необхідно окреслити принципи та підходи до вивчення муралів як артоб'єктів. Так, вивчення муралів варто базувати на принципі наукової достовірності та всебічності й здійснювати на міждисциплінарному рівні з використанням широкого кола підходів.

Варто розпочати з генетичного підходу, що досліджує появу, походження та становлення розвитку мистецьких явищ. Він дозволить здійснити аналіз мурал-арту у взаємозв'язку з іншими культурними та мистецькими явищами та світоглядними метаморфозами.

Системний підхід дозволить вивчити зв'язки португальської та бразильської культур із сусідніми країнами.

Аксіологічний (ціннісний) підхід дасть можливість окреслити факти з минулого, пов'язані з культурними цінностями, які транслюються в сучасних муралах.

Варто наголосити і на соціальному значенні муралів. Тому для дослідження цього мистецького явища варто застосовувати соціологічний підхід. Він має на меті розкрити феномен мурал-арту з точки зору цілеспрямованості муралів на різні верстви населення та шляхів вираження у цих творах різних соціальних проблем.

Рис. 2. Кобра. Співіснування. Сан-Паулу. Бразилія. 2020 р.

Утім звернемо увагу на функції муралів, які вони виконують у міському просторі. Для окреслення цієї проблематики застосовують функціональний підхід, суть якого полягає у виокремленні елементів соціальної взаємодії, що підлягають дослідженню, та визначенні їх значення та місця у тому зв'язку, де необхідною умовою є її системний розгляд. Так, серед основних функцій мурал-арту виокремлюють організацію простору, естетичну, пізнавально-евристичну, соціальну та комунікативну. Проте наразі натрапляємо на все більше муралів, які виконують концептуально-політичну та функцію навіювання, тобто таку, що впливає на масову свідомість.

Так, у мурал-арті Бразилії натрапляємо на твори, присвячені пандемії Covid-19, у яких митці зображають представників латиноамериканського населення в образах жертв з усього світу, чия смерть спричинив коронавірус. Так, в роботі «Співіснування» райтера з Сан-Паулу на псевдо Kobra відтворено портрети п'яти дітей із п'яти континентів, які моляться в масках для обличчя з нанесеними на них символами основних світових релігій (ісламу, буддизму, християнства, іудаїзму та індуїзму) (Muralist Kobra finds inspiration in confinement, 2020) (рис. 2).

Вуличні артисти використовують актуальні новини, чутки і публічну інформацію та відображають її у гіперболізаційному ключі. Тому стріт-арт часто є продуктом основних засобів масової інформації та його інтегрованим складником.

Серед методів, які допоможуть комплексно розібрати явище мурал-арту в країнах, на формування мистецької спадщини котрих вплинув

колоніальний державний устрій, варто виокремити такі:

– *історико-генетичний*. Він допоможе визначити поле дослідження, його структуру й окреслити коло джерел інспірації (Стельмах, 2009);

– *історико-хронологічний*. Використовуватиметься для аналізу зміни тематики, сюжетів і художньо-образних особливостей муралів у хронологічному порядку їх виникнення (Стельмах, 2009);

– *історико-культурний*. Його застосування дозволить виокремити особливості стріт-арттворів, притаманні різним етносам, і провести порівняльну характеристику муралів, створених на різних континентах (Стельмах, 2009);

– *мікроісторії*. Цей метод покликаний визначити події й історичні факти, що стали причинами появи муралів на тих чи інших територіях (Минський, 2009: 67–77);

– *типології*. Використовуватиметься в цілях порівняльного вивчення істотних ознак, зв'язків і функцій стріт-артоб'єктів, які співіснують в одному часовому проміжку. При цьому він спирається на виявлення подібності та відмінності зазначених у дослідженні об'єктів. Це дає змогу розподілити стріт-арттвори на типи за зовнішніми ознаками, функціями, стилістикою, техніко-технологічними та художньо-образними особливостями (Ковальченко, 2003);

– *іконографічний*. Дасть можливість описати та систематизувати типологічні ознаки і схеми, котрі використовуються у зображеннях персонажів або сюжетних сцен муралів Португалії та Бразилії (Ковальченко, 2003).

Висновки. Підсумовуючи вищезазначену інформацію, варто наголосити на особливості розвитку мистецтва Португалії та Бразилії, адже вони є державами, на формування арту яких вплинула колонізація. Так, варто зазначити, що після виходу Бразилії зі складу португальської імперії сучасні художники шукають нового формо-, стилю-, образотворення, пов'язаного з мистецтвом Європи. При цьому часто

звертаються до нього у пошуках інструментів для звільнення від колоніальної залежності, чим прирікають себе на часткову втрату своєї ідентичності, наслідуючи винятково європейські цінності.

Таким чином, під час вивчення артоб'єктів, зокрема муралів, варто розробити власний інструментарій, що містить сукупність набору принципів, підходів і методів дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальченко И. Методы исторического исследования. *Университет штата Индиана. Наука*. 2003. 485 с.
2. Минский М. Микроисторический метод и макроисторический вывод. *Вестн. Москов. ун-та. Серия 7. Философия*. 2009. № 3. С. 67–77.
3. Мистецтво Португалії. URL: <http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000007/st025.shtml> (дата звернення 04.10.2019).
4. Стельмах С. Методологія історії. Методологія історичної науки // *Енциклопедія історії України*: Т. 6: Ла-Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2009. 790 с.
5. Цигіна Н. Уличное искусство в контексте современной визуальной культуры. URL: <http://cheloveknauka.com/v/603231/a#?page=1> (дата звернення 08.09.2019).
6. Шактер Р. Світовий атлас вуличного мистецтва і графіті / Пер. з англ. Є. Гулевич, В. Правило, Е. Сардалова, С. Семенко, Л. Яким. Київ : «Magenta Art Books», 2018. 408 с.
7. Anderson J. *The History of Portugal. The Greenwood Histories of the Modern Nations*. Westport; Connecticut; London: Greenwood Press. 2000. 190 p.
8. Culture Trip Portugal. URL: <https://theculturetrip.com/europe/portugal/> (дата звернення 27.07.2019).
9. Our list made only by Brazilian Street Artist. URL: <https://streetartbrasil.wordpress.com/2017/12/31/the-best-murals-of-2017/> (дата звернення 14.11.2019).
10. Muralist Kobra finds inspiration in confinement. URL: <https://www.bangkokpost.com/world/1911124/muralist-kobra-finds-inspiration-in-confinement> (дата звернення 19.05.2021).
11. Visit Portugal. URL: <https://www.visitportugal.com/en> (дата звернення 15.07.2019).
12. The New York Times. A Brief History of Brazil. URL: https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/fodors/top/features/travel/destinations/centralandsouthamerica/brazil/riodejaneiro/fdrs_feat_129_9.html (дата звернення 16.11.2019).

REFERENCES

1. Kovalchenko I. (2003). *Metody ystorycheskogo issledovaniya* [Historical research methods]. Indiana State University. The science. 2003. 485 p. [In Russian].
2. Minskyj M. (2009). *Mykroystorycheskyj metod y makroystorycheskyj vivod* [Microhistorical method and macrohistorical inference]. *Vestn. Moscow. un-that. Series 7. Philosophy*. 2009. № 3. P. 67–77. [In Russian].
3. *Mystecztvo Portugaliyi*. [Art of Portugal]. Retrieved from: <http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000007/st025.shtml>. [In Ukrainian].
4. Stelmax S. (2009). *Metodologiya istoriyi. Metodologiya istorychnoyi nauky* [Methodology of history. Methodology of historical science] // *Encyklopediya istoriyi Ukrayiny*: Т. 6: Ла-Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Institute of Ukrainian History. Kyiv. Scientific thought, 2009. 790 p. [In Ukrainian].
5. Cygina N.O. *Ulychnoe yskusstvo v kontekste sovremennoj vyzualnoj kultury* [Street art in the context of contemporary visual culture]. Retrieved from <http://cheloveknauka.com/v/603231/a#?page=1>. [In Russian].
6. Shakter R. (2018). *Svitovyi atlas vulychnoho mystetstva* [World Atlas of Street art] per. z anhl. Ye. Hulevych, V. Pravylo, Ye. Sardalova, S. Semenko, L. Yakym. Kyiv «Magenta Art Books», 2018. 408 p. [In Ukrainian].
7. Anderson J. *The History of Portugal. The Greenwood Histories of the Modern Nations*. Westport; Connecticut; London: Greenwood Press. 2000. 190 p. [In English].
8. Culture Trip Portugal. Retrieved from <https://theculturetrip.com/europe/portugal/>. [In English].
9. Our list made only by Brazilian Street Artist. Retrieved from <https://streetartbrasil.wordpress.com/2017/12/31/the-best-murals-of-2017/>. [In English].
10. Muralist Kobra finds inspiration in confinement. Retrieved from <https://www.bangkokpost.com/world/1911124/muralist-kobra-finds-inspiration-in-confinement>. [In English].
11. Visit Portugal. Retrieved from <https://www.visitportugal.com/en>. [In English].
12. The New York Times. A Brief History of Brazil. Retrieved from https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/fodors/top/features/travel/destinations/centralandsouthamerica/brazil/riodejaneiro/fdrs_feat_129_9.html. [In English].